

Monika Żuchowska-Grzywacz

Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny im. K. Pułaskiego w Radomiu

**DOBROWOLNY SYSTEM ZNAKOWANIA
„WOLNE OD GMO” – DOŚWIADCZENIA SYSTEMU
NIEMIECKIEGO W KONTEKŚCIE PROJEKTU
POLSKIEJ USTAWY**

WPROWADZENIE

Żywność genetycznie modyfikowana (GM) budzi kontrowersje, jednocześnie rozbudzając nadzieje na pozyskanie taniego zamiennika produktów konwencjonalnych. Wywołuje jednak również duże wątpliwości dotyczące długofalowych konsekwencji dla konsumentów i przedsiębiorców. Aktualność zagadnienia należy podkreślić wobec coraz szerszej dyskusji prowadzonej na ten temat zarówno na forum Unii Europejskiej, jak i w poszczególnych krajach członkowskich. Podkreślić również należy fakt toczących się w Polsce prac legislacyjnych w przedmiocie wprowadzenia systemu „wolne od GMO”.

W kwestii żywności GM z jednej strony nasilają się głosy sprzeciwu wobec wprowadzania nowych odmian zawierających GMO, z drugiej strony jednak w krajach rozwijających się zaobserwować można rosnące znaczenie upraw GMO i tam potencjalne zagrożenia związane z GMO są bagatelizowane¹.

GMO uprawiane są w 24 państwach na świecie. W 2017 r. areał upraw roślin GM wyniósł 189,8 mln ha². Można oczekiwać, że trend wzrostowy utrzyma się w kolejnych latach, takie kraje bowiem jak Etiopia, Kenia, Bangladesz planują w niedługim czasie rozpocząć uprawę roślin GM.

¹ M. Żuchowska, *Voluntary labeling system „GM-free” – opportunities and risks for the consumer*, (w:) R. Budzinowski, *Contemporary challenges of Agricultural Law: among Globalization, Regionalisation and Locality*, Poznań 2018, s. 506.

² W stosunku do 2016 r. odnotowano wzrost o 3%.

Liderem w uprawie roślin GM na świecie są Stany Zjednoczone – z arealem upraw obejmującym 75 mln ha³. Na ten moment w Unii Europejskiej uprawia się wyłącznie kukurydzę odporną na szkodniki⁴ – na łącznej powierzchni 131 535 ha⁵. Największy areal upraw GMO wśród państw europejskich ma obecnie Hiszpania⁶.

Na terenie Unii Europejskiej w obrocie może znajdować się wyłącznie genetycznie zmodyfikowana bawełna, kukurydza, drożdże, rzepak, ziemniaki, soja i buraki cukrowe oraz pyłek z kukurydzy MON 810⁷. Z wyjątkiem drożdży oraz ziemniaków wyżej wymienione modyfikowane genetycznie rośliny są dopuszczone do produkcji żywności. Modyfikacje genetyczne, którym mogą podlegać powyższe produkty, są wymienione w Unijnym Rejestrze Genetycznie Zmodyfikowanej Żywności i Paszy, prowadzonym przez Komisję Europejską. Pozostałe genetycznie zmodyfikowane rośliny wymienione w rejestrze nie mogą być uprawiane na terenie Unii Europejskiej, ale mogą być importowane z państw trzecich⁸.

REGULACJE PRAWNE DOTYCZĄCE ŻYWNOCI GENETYCZNIE MODYFIKOWANEJ

Żywność genetycznie zmodyfikowana oznacza żywność zawierającą, składającą się lub wyprodukowaną z GMO, czyli genetycznie zmodyfikowanych organizmów. Przez organizm zmodyfikowany genetycznie (ang. *Genetically Modified Organism* – GMO) rozumie się organizm inny niż ludzki, w którym materiał genetyczny został zmieniony w sposób niezachodzący w warunkach naturalnych wskutek krzyżowania lub naturalnej rekombinacji, w szczególności przy zastosowaniu odpowiednich technik⁹.

³ Zob. <https://gmo.blog.polityka.pl/2018/06/26/kolejny-rekord-upraw-roslin-gm-na-swiecie/> (dostęp: 20.10.2018 r.).

⁴ Tylko taka odmiana jest dopuszczona do uprawy na terenie Unii Europejskiej.

⁵ Zob. <https://gmo.blog.polityka.pl/2018/06/26/kolejny-rekord-upraw-roslin-gm-na-swiecie/> (dostęp: 18.09.2018 r.).

⁶ M. Żuchowska, *Voluntary labeling system „GM-free” – opportunities and risks for the consumer*, (w:) R. Budzinowski, *Contemporary challenges...*, s. 506–507.

⁷ W uprawach na terenie UE można stosować tylko genetycznie zmodyfikowaną kukurydzę MON 810 (międzynarodowego koncernu Monsanto). W Polsce obowiązuje zakaz uprawy tej kukurydzy zapisany w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 2 stycznia 2013 r. w sprawie zakazu stosowania materiału siewnego odmian kukurydzy MON 810, Dz.U. z 2014 r., poz. 1085, z późn. zm.

⁸ Zob. <https://gis.gov.pl/zywnosc-i-woda/wymagania-ogolne-dla-zywnosci-genetycznie-zmodyfikowanej/> (dostęp: 20.10.2018 r.).

⁹ M. Lemanowicz, *Żywność genetycznie modyfikowana – innowacyjna szansa czy zagrożenie dla współczesnego konsumenta*, „Stowarzyszenie Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, Roczniki Naukowe”, t. XIV, z. 5, s. 129.

Na płaszczyźnie prawa międzynarodowego najistotniejszym aktem regulującym status żywności GM jest Protokół kartageński o bezpieczeństwie biologicznym¹⁰. Uznano w nim za konieczne przyjęcie akceptowanych przez międzynarodową społeczność zasad dotyczących przekazywania, utrzymywania i użytkowania żywych zmodyfikowanych organizmów w celu zapewnienia ochrony środowiska i zdrowia ludzi¹¹.

Na rynku Unii Europejskiej, w tym Polski, możliwa jest obecność żywności zawierającej, składającej się lub wyprodukowanej z genetycznie modyfikowanych organizmów, ale tylko pod warunkiem uzyskania stosownego zezwolenia. Wprowadzanie do obrotu GMO jest ściśle regulowane i każdorazowo poprzedzone kilkuletnim postępowaniem mającym na celu potwierdzenie jego bezpieczeństwa dla zdrowia człowieka oraz środowiska naturalnego¹².

Na gruncie rozwiązań unijnych istnieje legalna definicja żywności GMO, zawarta w rozporządzeniu (WE) 1829/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 września 2003 r. w sprawie genetycznie zmodyfikowanej żywności i paszy¹³. Żywność znajdująca się w Unijnym Rejestrze Genetycznie Zmodyfikowanej Żywności i Paszy może znajdować się na rynku Unii Europejskiej, w tym Polski, pod warunkiem że jest oznakowana zgodnie z przepisami. Zgodnie z art. 13 rozporządzenia 1829/2003 na etykiecie produktu spożywczego, który zawiera lub składa się z GMO, jest wyprodukowany lub zawiera składniki wyprodukowane z GMO, powinna być zamieszczona jedna z następujących informacji:

- „genetycznie zmodyfikowany”,
- „wyprodukowany z genetycznie zmodyfikowanego (nazwa składnika)”,
- „zawiera genetycznie zmodyfikowany (nazwa organizmu)”,
- „zawiera (nazwa składnika) wyprodukowany z genetycznie zmodyfikowanego (nazwa organizmu)”.

Prawo unijne nakłada bezwzględny obowiązek znakowania produktów GMO. Za wprowadzanie do obrotu żywności genetycznie zmodyfikowanej niezgodnej z obowiązującymi regulacjami grożą kary¹⁴. Zasady znakowania produktów genetycznie zmodyfikowanych zawiera również rozporządzenie 1830/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 września 2003 r. dotyczące możliwości śledzenia i etykietowania organizmów zmodyfikowanych genetycznie oraz możliwości śledzenia żywności i produktów paszowych wyprodukowanych z orga-

¹⁰ Protokół kartageński o bezpieczeństwie biologicznym do Konwencji o różnorodności biologicznej, sporządzony w Montrealu dnia 29 stycznia 2000 r. (Dz.U. z 2004 r., nr 216, poz. 2201).

¹¹ M. Żuchowska, *Voluntary labeling system „GM-free” – opportunities and risks for the consumer*, (w:) R. Budzinowski, *Contemporary challenges...*, s. 507.

¹² Zob. <https://foodfakty.pl/znakowanie-gmo-zmiany> (dostęp: 22.10.2018 r.).

¹³ Dz.Urz. UE L 268 z 18.10.2003 r., s. 1, dalej: rozporządzenie 1829/2003.

¹⁴ W systemie prawa krajowego kwestia kar za niewłaściwe znakowanie żywności genetycznie zmodyfikowanej regulowana jest w art. 99 ustawy z dnia 25 sierpnia 2006 r. o bezpieczeństwie żywności i żywienia, tekst jedn. Dz.U. z 2018 r., poz. 1541, z późn. zm.

nizmów zmodyfikowanych genetycznie i zmieniające dyrektywę 2001/18/WE¹⁵. Rodzaj informacji, jakie trzeba podać na opakowaniu produktu zawierającego lub składającego się z GMO, zależy od tego, w jakiej formie jest on wprowadzany do obrotu:

1) w przypadku produktów GM wstępnie opakowanych na etykiecie umieszczone powinny być wyrazy: „Ten produkt zawiera organizmy zmodyfikowane genetycznie” lub „Ten produkt zawiera zmodyfikowany(-e/-ą) genetycznie [nazwa organizmu(-ów)]”;

2) w przypadku oferowanych konsumentowi końcowemu produktów GM innych niż opakowane wstępnie, na wystawie produktu lub w towarzyszącej mu formie prezentacji powinny znajdować się wyrazy: „Ten produkt zawiera organizmy zmodyfikowane genetycznie” lub „Ten produkt zawiera zmodyfikowany(-e/-ą) genetycznie [nazwa organizmu(-ów)]”¹⁶.

Dla nieopakowanych jednostkowo produktów spożywczych, oferowanych konsumentowi końcowemu lub w miejscach zbiorowego żywienia (restauracjach, szpitalach, stołówkach itp.), informacja o tym, że dany produkt spożywczy jest genetycznie zmodyfikowany, musi znajdować się przy produkcie w miejscu widocznym dla konsumenta¹⁷.

Żywnością GM nie są natomiast środki wspomagające przetwarzanie żywności i stosowane podczas procesu jej produkcji. Także sama żywność przetworzona za pomocą tego typu środków nie jest uznawana za genetycznie zmodyfikowaną. Według rozporządzenia 1829/2003, za żywność genetycznie zmodyfikowaną nie uznaje się również produktów zawierających GMO w ilości mniejszej niż 0,9% w odniesieniu do składnika. Według tej zasady, wszystkie dodatki pochodzące z jednego gatunku rośliny są traktowane jako jeden składnik. Zawartość genetycznie zmodyfikowanego składnika nie może zatem być większa niż 0,9% w danym produkcie. W przypadku produktów znajdujących się w trakcie oceny próg ten zostaje obniżony do 0,5%. W obu przypadkach obecność GMO musi być jednak nieplanowana lub nieunikniona technicznie. W takim wypadku jednak przedsiębiorca musi być w stanie udowodnić urzędowej kontroli żywności, że podjął wszelkie możliwe kroki mające na celu uniknięcie występowania GMO w produkcie¹⁸.

Jeśli obecność ta jest przypadkowa lub technicznie nieunikniona i zawartość GMO jest poniżej poziomu 0,9% – produkty nie muszą być znakowane. Nie znakuje się również produktów pochodzenia zwierzęcego od zwierząt karmionych paszami GMO, gdyż zgodnie z badaniami naukowymi zmodyfikowane DNA nie

¹⁵ Dz.Urz. UE L 268 z 18.10.2003 r., s. 1, dalej: rozporządzenie 1830/2003.

¹⁶ Zob. <https://gis.gov.pl/zywnosc-i-woda/zasady-znakowania-zywnosci-genetycznie-zmodyfikowanej/> (dostęp: 20.10.2018 r.).

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Zob. <https://foodfakty.pl/znakowanie-gmo-zmiany> (dostęp: 6.11.2018 r.).

przechodzi do organizmu zwierzęcego, tym samym produkt pochodzenia zwierzęcego nie jest GMO – wyłączony jest z obowiązku znakowania¹⁹.

Przepisy Unii Europejskiej odnoszące się do żywności GM uznać należy za restrykcyjne i szczegółowe. Wśród nich wskazać należy również te, które odnoszą się do obrotu GMO, takie jak dyrektywa 2001/18/WE oraz rozporządzenie 1946/2003/WE²⁰. Uzupełniającymi zaś są rozporządzenie 1829/2003 i rozporządzenie 1830/2003. Na podstawie tych rozporządzeń stworzono w zakresie żywności GMO rygorystyczny system przedrynkowej kontroli tego typu produktów. Ustawodawca unijny, zarządzając ryzykiem, uznał, że obszar ten podlega restrykcyjnej regulacji, otwierającej jednak możliwość wejścia do obrotu żywności zmodyfikowanej genetycznie²¹.

Kwestia żywności GMO została kompleksowo ujęta w dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady 2001/18/WE z dnia 12 marca 2001 r. w sprawie zamierzonego uwalniania do środowiska organizmów zmodyfikowanych genetycznie i uchylającej dyrektywę Rady 90/220/EWG²². Dokument ten został przyjęty na skutek rozwoju biotechnologii oraz dyskusji dotyczącej szeroko pojętego bezpieczeństwa żywności²³. Przedmiotem ochrony zgodnie z rozporządzeniem 2001/18 jest zagwarantowanie zdrowia ludzkiego bez wprowadzania restrykcyjnego systemu wydawania zezwoleń. Wraz z przyjęciem przez Parlament Europejski i Radę rozporządzenia 1946/2003 została zapewniona odpowiednia prawna ochrona ram transportowania, przekazywania oraz wykorzystywania żywności genetycznie zmodyfikowanej. Rozporządzenie 1946/2003 wprowadziło przepisy wskazane w Protokole z Kartagenu, które stały się podstawą do utworzenia odpowiednich regulacji mających zapewnić odpowiedni poziom bezpieczeństwa związanego z transportowaniem, przekazywaniem i wykorzystywaniem żywności genetycznie zmodyfikowanej²⁴.

Obecnie znakowanie żywności GMO jest zharmonizowane na poziomie Unii Europejskiej i nie przewiduje się zmian w prawodawstwie wspólnotowym w tym zakresie. Zgodnie z opinią komisarza Unii Europejskiej ds. zdrowia i bezpieczeństwa żywności Vytenisa Andriukaitisa, obowiązujące przepisy zapewniają odpowiedni poziom ochrony życia, zdrowia i interesów konsumentów. Jednakże władze w niektórych krajach członkowskich są odmiennego zdania i wprowa-

¹⁹ M. Korzycka, P. Wojciechowski, *System prawa żywnościowego*, Warszawa 2017, s. 324.

²⁰ Rozporządzenie (WE) nr 1946/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 15 lipca 2003 r. w sprawie transgranicznego przemieszczania organizmów genetycznie zmodyfikowanych, Dz.Urz. UE L 287 z 5.11.2003 r., s. 1, dalej: rozporządzenie 1946/2003.

²¹ C. Zapała, *Prawne aspekty obrotu żywnością genetycznie modyfikowaną w Unii Europejskiej i Polsce*, „Studenckie Zeszyty Naukowe” 2016, t. XIX, nr 30, s. 111.

²² Dz.Urz. UE L 106 z 17.04.2001 r., s. 1, dale: rozporządzenie 2001/18.

²³ I. Wrześniewska-Wal, *Żywność genetycznie zmodyfikowana. Aspekty prawne*, Warszawa 2008, s. 38.

²⁴ C. Zapała, *Prawne aspekty obrotu żywnością...*, s. 110–111.

dziły, bądź planują wprowadzić, regulacje dotyczące znakowania żywności wolnej od GMO²⁵.

DOBROWOLNE SYSTEMY ZNAKOWANIA „WOLNE OD GMO”

Poza systemem obowiązkowych oznakowań żywności zawierającej GMO, producenci w niektórych krajach unijnych mają możliwość dobrowolnego oznakowania produktów jako „wolne od GMO”. Taki system polega zazwyczaj na przyznaniu producentowi certyfikatu i prawa oznaczania produktów specjalnym znakiem graficznym. W certyfikacie niezależna organizacja bądź firma zapewnia, że dany producent posiada system kontroli jakości i łańcuch dostaw, który zapewnia nieobecność w produkcie końcowym jakichkolwiek GMO.

Systemy jakości oparte na takich zasadach to w głównej mierze obszar prywatnego prawa żywnościowego. Jednak podkreślić należy, że w tym zakresie relacje pomiędzy publicznym prawem żywnościowym i prywatnym prawem żywnościowym są bardzo złożone i wzajemnie zachodzące na siebie. Przykładem takiego krzyżowania jest właśnie funkcjonowanie systemów jakości. Wiele prywatnych standardów wdraża wymagania prawa publicznego. A stosowanie norm prawa publicznego niejednokrotnie wymaga uwzględnienia instrumentów prywatnoprawnych²⁶.

Kwestia oznakowania „wolne od GMO”, podobnie jak obowiązkowego znakowania produktów zawierających GMO, jest przedmiotem sporów. Kwestionuje się np. konieczność oznaczania produktów w przypadku istnienia systemów zatwierdzania GMO czy obowiązkowego znakowania.

Znakowanie „wolne od GMO” jest już stosowane od blisko 10 lat w takich krajach jak Japonia, Chiny, Australia i Nowa Zelandia²⁷, jak również w kilku państwach Unii Europejskiej, m.in. w Niemczech, Austrii, we Francji, Włoszech i w Słowenii, a od 2016 r. starają się o nie również Węgrzy. Jednak przepisy regulujące zasady znakowania produktów jako „wolne od GMO” są niezharmonizowane na poziomie Unii Europejskiej oraz różnią się nieznacznie w poszczególnych państwach członkowskich. W praktyce powoduje to trudności w swobodnym przepływie towarów na wspólnym rynku. Informacje te bywają również używane

²⁵ Zob. <https://foodfakty.pl/znakowanie-gmo-zmiany> (dostęp: 7.11.2018 r.).

²⁶ B. van der Muelen (red.), *Private Food Law*, Wageningen 2011, s. 39.

²⁷ I. Wrześniewska-Wal, *Znakowanie żywności GMO*, „Przemysł Fermentacyjny i Owocowo-Warzywny” 2008, nr 9, s. 34.

zupełnie bezzasadnie jako uatrakcyjnienie przekazu marketingowego i nierzadko nie niosą ze sobą żadnej informacji albo wprost wprowadzają w błąd²⁸.

DOBROWOLNY SYSTEM ZNAKOWANIA „OHNE GENTECHNIK”

W Niemczech odnośnie do żywności genetycznie modyfikowanej obowiązują przytoczone powyżej regulacje unijne. Zdaniem strony niemieckiej ustawodawstwo unijne jest jednak w tym zakresie niewystarczająco restrykcyjne. Szeroko zakrojone dyskusje, uwzględniające konsultacje społeczne, doprowadziły do ustaleń, że konsument nie jest odpowiednio poinformowany o rzeczywistej zawartości GMO w kupowanym produkcie. Dlatego też zdecydowano się na przyjęcie dodatkowej, dobrowolnej formuły informowania konsumenta w zakresie GMO. Formuła ta polega nie tyle na informacji, że produkt zawiera GMO, ile że jest tego składnika pozbawiony. Przekazywana jest ona w formie zastrzeżonego prawnie logo z napisem „Bez techniki genetycznej” („Ohne Gentechnik”) i umieszczana na produkcie czy opakowaniu²⁹. Obecnie właścicielem i zarządzającym znakiem jest Stowarzyszenie „Żywność bez techniki genetycznej” (niem. skrót VLOG)³⁰. Aktualnie VLOG zrzesza blisko 600 producentów i przetwórców, którzy umieszczają na niemieckim rynku 6,7 tys. produktów żywnościowych z oznaczeniem „wolne od GMO”. Roczna wartość sprzedaży tych produktów wynosi 4,6 mld euro³¹.

Oznakowanie to nie jest określone w niemieckich regulacjach. Może ono zawierać tylko tekst „bez techniki genetycznej”, ale jego umieszczenie uwarunkowane jest spełnieniem określonych ustawowo wymagań. Oznacza to, że w Niemczech produkt spożywczy może, ale nie musi być oznaczony informacją o braku stosowania w jego wytworzeniu genetycznie zmodyfikowanych organizmów³².

Rys. 1. Oficjalne logo systemu „Ohne Gentechnik”

Źródło: <https://og-info.org/og-bgh/das-ohne-gentechniksigel/>, dostęp: 26.10.2018 r.

²⁸ *Domowy, tradycyjny, naturalny, bez konserwantów, bez barwników, bez sztucznych słodzików, wolne od GMO. Poradnik dla konsumentów*, UOKIK, Warszawa 2014, s. 3.

²⁹ J. Masalski, *Zasady oznakowania w Niemczech produktów spożywczych informacją o GMO. Biuletyn informacyjny*, Berlin 2013, s. 2–3.

³⁰ Zob. <https://www.ohnegentechnik.org/siegelnutzung/> (dostęp: 26.10.2018 r.).

³¹ Zob. <http://www.portalspozywczy.pl/mieso/wiadomosci/coraz-blizej-polskiego-systemu-znakowania-zywnosci-bez-gmo,152508.html> (dostęp: 26.10.2018 r.).

³² Zob. <https://og-info.org/og-bgh/das-ohne-gentechniksigel/> (dostęp: 26.10.2018 r.).

Regulacje unijne zostały uzupełnione w Niemczech ustawą wykonawczą z dnia 22 czerwca 2004 r. w zakresie oznakowania produktów spożywczych wyprodukowanych bez stosowania składników z GMO (niem. *EG-Gentechnik-Durchführungsgesetz*), znowelizowaną w maju 2008 r. Nowelizacja ta wprowadziła surowsze od unijnych regulacje w zakresie tzw. ilości śladowych GMO w paszach używanych w hodowli zwierząt oraz maksymalnie dopuszczalnego okresu stosowania pasz z GMO w hodowli zwierząt. Zdaniem ustawodawcy niemieckiego konsument powinien mieć całkowitą pewność, że kupowany przez niego produkt z logo „ohne Gentechnik” jest praktycznie wolny³³ od składników GMO w całym łańcuchu produkcyjnym³⁴. Za produkt bez stosowania techniki genetycznej uznawana jest nie tylko żywność, w produkcji której nie używano pasz dopuszczonych przez regulacje unijne i oznakowanych „zawiera składniki GMO”, ale wolne od GMO muszą być także dodatki użyte w przetwórstwie żywności³⁵.

Aby uzyskać licencję na umieszczanie wskazanego oznakowania na wyprodukowanej przez siebie żywności, producent składa wnioski do Stowarzyszenia VLOG, które po analizie laboratoryjnej i kontroli całego łańcucha produkcji pod kątem stosowania GMO, przyznaje licencję, pobierając roczną opłatę zależną od rodzaju producenta i wielkości obrotu. Federalny Urząd ds. Bezpieczeństwa Żywności i Ochrony Konsumenta, a także odpowiednie w tym zakresie władze landowe, mają uprawnienia kontroli przestrzegania norm ustanowionych dla produktów oznakowanych logo „Ohne Gentechnik”. Za nieprzestrzeganie ustawowych norm czy udzielanie licencji bez spełnienia wymogów ustawowych grożą wysokie kary. Umieszczenie tego oznakowania producenci traktują jako dodatkową formę promocji sprzedaży swych produktów, podobnie jak z logo dla produktów wytwarzanych metodami ekologicznymi. Niemniej oznakowanie „bio” nie zastępuje oznakowania „ohne Gentechnik”, a jedynie uzupełnia informacje dla konsumenta o zdrowym produkcie³⁶.

PROPOZYCJA KRAJOWYCH ROZWIĄZAŃ PRAWNYCH W ZAKRESIE ZNAKOWANIA „WOLNE OD GMO”

Jak już zaznaczono, kwestia znakowania produktów „bez GMO”, „GMO-free”, „wolny od GMO” czy „non GMO” nie została uregulowana na poziomie unijnym. Na razie polskie przepisy również nie regulują tego zagadnienia,

³³ Maksymalny dopuszczalny limit to 0,1% zawartości GMO.

³⁴ J. Masalski, *Zasady oznakowania w Niemczech...*, s. 2–3.

³⁵ Zob. <https://www.ohnegentechnik.org/ohne-gentechnik/> (dostęp: 6.11.2018 r.).

³⁶ J. Masalski, *Zasady oznakowania w Niemczech...*, s. 2–3.

ale w Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi trwają prace legislacyjne w kierunku utworzenia w Polsce systemu znakowania produktów wolnych od GMO lub wyprodukowanych bez wykorzystania GMO. Można dostrzec podobieństwo projektu polskiej ustawy o oznakowaniu produktów wytworzonych bez wykorzystania organizmów genetycznie zmodyfikowanych jako wolnych od organizmów genetycznie zmodyfikowanych do funkcjonujących w tym zakresie rozwiązań niemieckich.

W projekcie ustawy o oznakowaniu produktów wytworzonych bez wykorzystania organizmów genetycznie zmodyfikowanych zaproponowane zostały przepisy, które umożliwią producentom dobrowolne znakowanie produktów żywnościowych, które nie będą zawierać organizmów genetycznie zmodyfikowanych lub też w procesie ich wytwarzania nie były wykorzystywane organizmy genetycznie zmodyfikowane³⁷. Nowe przepisy zostały przygotowane na wniosek konsumentów, którzy chcą wiedzieć, czy dany produkt został wytworzony z produktów wolnych od GMO. Część społeczeństwa nie ma pewności co do wpływu organizmów modyfikowanych na zdrowie człowieka. Z badania Centrum Badania Opinii Społecznej (2013 r.) wynika, że prawie 56% Polaków, mając wybór, wybrałoby produkt od zwierząt karmionych paszą bez GMO³⁸. Wskazane rozwiązanie jest zatem odpowiedzią na postulaty społeczeństwa domagającego się umożliwienia konsumentom wyboru żywności wytworzonej bez udziału składników modyfikowanych genetycznie³⁹.

Znakowanie ma być również działaniem uzupełniającym dla realizowanych przez resort rolnictwa prac na rzecz zwiększenia udziału krajowego białka roślinnego w produkcji pasz. Oznakowane jako wolne od GMO zostaną zarówno surowce do produkcji pasz wyprodukowane na bazie roślin bez GMO, jak również produkty pochodzące od zwierząt karmionych takimi paszami (np. mięso, mleko, jaja)⁴⁰.

W Polsce producenci sporadycznie podejmują próby znakowania swoich produktów jako „wolne od GMO”, gdyż ten sposób znakowania jest interpretowany obecnie jako niezgodny z prawem.

Projekt przewiduje wprowadzenie systemu znakowania artykułów rolno-spożywczych z użyciem oznakowania „wolne od GMO”. Udział w systemie oznakowania „wolne od GMO” będzie dobrowolny. Oznakowanie „wolne od GMO” będzie mogło być używane dla produktów pochodzenia roślinnego, które są tra-

³⁷ Projekt ustawy o oznakowaniu produktów wytworzonych bez wykorzystania organizmów genetycznie zmodyfikowanych jako wolnych od organizmów genetycznie zmodyfikowanych, <https://bip.kprm.gov.pl/kpr/form/r2448,Projekt-ustawy-o-oznakowaniu-produktow-wytworzonych-bez-wykorzystania-organizmow.html> (dostęp: 14.11.2018 r.).

³⁸ <https://www.polskieradio.pl/42/3166/Artykul/1762376,Resort-rolnictwa-chce-wprowadzic-dobrowolne-oznakowanie-wolne-od-GMO> (dostęp: 14.11.2018 r.).

³⁹ <https://foodfakty.pl/znakowanie-gmo-zmiany> (dostęp: 14.11.2018 r.).

⁴⁰ *Ibidem*.

dycyjnymi odpowiednikami produktów GMO dopuszczonych do stosowania na terytorium Unii Europejskiej i wpisanych do rejestru genetycznie zmodyfikowanej żywności i paszy, produktów pochodzenia zwierzęcego, jeśli w okresie chowu zwierząt nie były stosowane pasze GMO dopuszczone do stosowania na terytorium Unii Europejskiej zgodnie z przepisami Unii Europejskiej, oraz miodów i produktów pszczelarskich. Z oznakowania jako „wolne od GMO” wyłącza się produkty wytworzone zgodnie z rozporządzeniem Rady (WE) nr 834/2007 z dnia 28 czerwca 2007 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych i uchylającym rozporządzenie (EWG) nr 2092/91⁴¹ oraz rozporządzeniem Komisji (WE) nr 889/2008 z dnia 5 września 2008 r. ustanawiającym szczegółowe zasady wdrażania rozporządzenia Rady (WE) nr 834/2007 w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych w odniesieniu do produkcji ekologicznej, znakowania i kontroli⁴², gdy mogą być one używane w produkcji ekologicznej paszy lub żywności⁴³.

Na potrzeby laboratoryjnej kontroli w projekcie została przyjęta analogiczna jak w systemie niemieckim granica laboratoryjnej wykrywalności na poziomie 0,1% obecności GMO. Udział składnika GMO w produkcie oznakowanym jako „wolne od GMO” nie może przekroczyć 0,1%, pod warunkiem że GMO zostały dopuszczone do obrotu w Unii Europejskiej i ich obecność jest przypadkowa lub nieunikniona technicznie. W przypadku produktów wieloskładnikowych wartość graniczna (0,1%) ma zastosowanie do poszczególnych składników. Zakłada się, że producenci, w przypadku korzystania ze składników roślinnych do produkcji pasz lub żywności importowanych z kraju, w którym dozwolona jest uprawa roślin genetycznie zmodyfikowanych, mogą żądać świadectw akredytowanych laboratoriów, upoważnionych do badania danego produktu, bądź urzędowego laboratorium.

W projekcie ustawy zostały przewidziane dwa przypadki odstępstw w produkcji „wolnej od GMO”. Pierwszy dotyczy wytwarzania żywności, do której stosowane są dodatki, środki wspomagające przetwarzanie, aromaty, enzymy i inne mikroskładniki, jeśli producent dysponuje dowodami, że nie istnieją w swobodnym obrocie ich odpowiedniki niezmodyfikowane genetycznie, bez użycia których produkt nie może być wytworzony. Drugi dotyczy wytwarzania żywności pochodzenia zwierzęcego, która pochodzi z chowu zwierząt, dla których zastosowano weterynaryjne produkty lecznicze wytworzone z organizmów genetycznie zmodyfikowanych lub za ich pomocą.

Zapewnienie standardów wytwarzania produktów oznakowanych jako „wolne od GMO” będzie ciążyć na producencie i opierać się na samokontroli oraz kontroli dostawców i przetwórców biorących udział w całym procesie wytwarzania produktu końcowego. Podmiot wprowadzający do obrotu produkt oznako-

⁴¹ Dz.Urz. UE L 189 z 20.07.2007 r., s. 1, z późn. zm.

⁴² Dz.Urz. UE L 250 z 18.09.2008 r., s. 1, z późn. zm.

⁴³ Projekt ustawy o oznakowaniu...

wany jako „wolne od GMO” w terminie 7 dni przed wprowadzeniem produktu do obrotu będzie zobowiązany zawiadomić wojewódzkiego inspektora bezpieczeństwa żywności, właściwego ze względu na siedzibę podmiotu, o zamiarze wprowadzenia do obrotu tak oznakowanego produktu, określając rodzaj produktu oraz jego nazwę handlową.

Kluczowym elementem monitorowania i kontroli będzie dokumentacja, która umożliwi identyfikację produktu na każdym etapie produkcji. Pozwoli to potwierdzić, że zostały zachowane warunki umożliwiające umieszczenia oznakowania „wolne od GMO”.

Do producenta należy zachowanie należytej staranności w zakresie prowadzonej działalności, w szczególności będzie on zobowiązany do prowadzenia działań mających na celu wyeliminowanie nieprawidłowości w procesie produkcji „wolnej od GMO”.

Organem wyznaczonym do sprawowania nadzoru nad produkcją „wolną od GMO” będzie Główny Inspektor Bezpieczeństwa Żywności. Producenci i podmioty uczestniczące w procesie produkcji „wolnej od GMO” będą zobowiązani współpracować z organem nadzoru i wojewódzkimi inspektorami Inspekcji Bezpieczeństwa Żywności w celu uniknięcia lub eliminacji nieprawidłowości prowadzących do bezprawnego oznakowania produktu jako „wolny od GMO”.

Przewiduje się, że w ramach nadzoru nad produkcją „wolną od GMO” Inspekcja Bezpieczeństwa Żywności będzie okresowo monitorowała podmioty wytwarzające produkty „wolne od GMO” oraz opiniowała efektywność wyznaczonych standardów w procesie wytwarzania produktów, opracowywała okresowe plany kontroli produktów w zakresie spełniania ogólnych wymagań dotyczących standardów produkcji „wolnej od GMO” oraz prowadziła postępowania w przypadkach bezprawnego lub niezgodnego z wymogami użycia oznakowania „wolne od GMO”.

Za wprowadzenie do obrotu produktów oznakowanych jako „wolne od GMO” bez zachowania standardów określonych w przepisach ustawy oraz niedokonanie zmiany oznakowania produktów, dla których została wydana decyzja stwierdzająca, że nie mogą być one oznakowane jako „wolne od GMO”, przewidywane są kary pieniężne.

Na podstawie ustawy zostaną wydane dwa rozporządzenia:

1) rozporządzenie w sprawie wzoru znaku „wolne od GMO” (należy podkreślić, że w pierwotnej wersji projekt ustawy nie przewidywał wspólnego, jednolitego oznakowania);

2) rozporządzenie w sprawie określenia grup zwierząt gospodarskich i rodzajów produktów pochodzenia zwierzęcego dla danej grupy zwierząt oraz okresów karmienia danej grupy zwierząt paszami niezawierającymi lub nieskładającymi się z organizmów genetycznie zmodyfikowanych w celu uznania produkcji jako „wolnej od GMO”⁴⁴.

⁴⁴ Projekt ustawy o oznakowaniu...

W trwających od maja do czerwca 2017 r. konsultacjach społecznych wzięło udział 140 podmiotów. Z uwagi na liczne zmiany i poprawki projekt będzie ponownie przedkładany do oceny, a następnie notyfikowany zgodnie z trybem przewidzianym w przepisach⁴⁵. Należy podkreślić, że projektowane zmiany mają charakter bardziej restrykcyjny w stosunku do obecnie obowiązujących standardów unijnych.

WNIOSKI

Żywność GM budzi duże emocje – ma swoich zwolenników, jak również zagorzałych przeciwników. Konieczność właściwego znakowania żywności GM ma na celu zapewnienie konsumentom możliwości świadomego wyboru między żywnością genetycznie zmodyfikowaną a jej konwencjonalnym odpowiednikiem. Przepisy dotyczące żywności GMO mają za zadanie wskazać odpowiedni standard bezpieczeństwa, a przez to zagwarantować wysoki poziom ochrony życia i zdrowia ludzkiego. Niektóre kraje uznały jednak, że istnieje konieczność wyjścia naprzeciw oczekiwaniom społeczeństwa domagającego się umożliwienia konsumentom wyboru żywności wytworzonej bez udziału składników modyfikowanych genetycznie. Również w Polsce, z uwagi na postulaty wielu środowisk, podjęto działania legislacyjne w celu stworzenia dobrowolnego systemu znakowania „wolne od GMO”.

Dyskutowany projekt ustawy czerpie mocno z systemów, które obowiązują już w innych krajach, w szczególności z doświadczeń systemu niemieckiego. Rozwiązania te przewidują wprowadzenie dobrowolnego systemu znakowania, który jest bardziej restrykcyjny niż regulacje unijne.

Praktyka niemiecka w tym zakresie jednoznacznie pokazuje, że wprowadzenie systemu umożliwi bardziej świadome decyzje konsumenckie i w szerszej perspektywie efektywniej pozwoli chronić szeroko pojęty interes zarówno konsumenta, jak i producentów. Niesłabnące zainteresowanie systemem w Niemczech udowadnia, że jest on skuteczny i podmioty rynku żywności czerpią z niego wymierne korzyści.

Pozytywne zmiany w projekcie polskiej ustawy przyniosły szeroko zakrojone konsultacje społeczne. Podkreślenia wymaga fakt, że w początkowej fazie prac nad projektem nie było przewidziane opracowanie jednolitego wspólnego znaku, natomiast wobec kategorycznego stanowiska licznych grup społecznych (w szczególności producentów) i organów administracji publicznej wypracowana została koncepcja wprowadzenia takiego oznaczenia. Wysoce problematyczny mógłby

⁴⁵ <http://www.portalspozywczy.pl/owoce-warzywa/wiadomosci/prezydent-podpisał-ustawe-dot-znakowania-zywnosci,161639.html> (dostęp: 15.11.2018 r.).

bowiem okazać się brak jednolitego, ogólnie wprowadzonego znaku. Wprowadzenie takiego logo – jakie występuje w systemie niemieckim – spowoduje rozpoznawalność systemu, z czasem wzrost zaufania konsumentów do znaku.

Produkty oznakowane „wolne od GMO” mogą stać się atrakcyjniejsze dla konsumentów poszukujących produktów pozbawionych GMO w swoim składzie i skuteczniej promować polskie towary za granicą. Po wprowadzeniu proponowanych regulacji producenci, którzy spełnią wymagania, będą mogli znakować swoje produkty „wolne od GMO” bez obawy narażenia się na konsekwencje prawne. Nie będą oni mogli jednak wykorzystywać tego oznaczenia do promowania swojego produktu jako świadczącego o lepszych cechach jakościowych lub działaniu prozdrowotnym. Producenci muszą ponadto liczyć się z dodatkowymi kosztami wynikającymi z konieczności chociażby przeprojektowania i wprowadzenia na rynek nowych opakowań.

Jednocześnie istnieje ryzyko, że producenci, którzy wprowadzać będą na rynek swoje produkty, pozbawione GMO, a z różnych powodów nie przystąpią do dobrowolnego systemu znakowania „wolne od GMO”, będą postrzegani mniej pozytywnie przez konsumentów.

Jednak wobec już ponad 10-letniego doświadczenia naszego zachodniego sąsiada można stwierdzić, że system taki w Polsce jest pożądany i ma szansę sprawdzić się na naszym krajowym rynku. Należy zatem wnioskować, że trend ten będzie się umacniał, a udział produktów znakowanych „wolne od GMO” rósł.

BIBLIOGRAFIA

- Domowy, tradycyjny, naturalny, bez konserwantów, bez barwników, bez sztucznych słodzików, wolne od GMO. Poradnik dla konsumentów*, UOKIK, Warszawa 2014
- Korzycka M., Wojciechowski P., *System prawa żywnościowego*, Warszawa 2017
- Lemanowicz M., *Żywność genetycznie modyfikowana – innowacyjna szansa czy zagrożenie dla współczesnego konsumenta*, „Stowarzyszenie Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, Roczniki Naukowe”, t. XIV, z. 5
- Masalski J., *Zasady oznakowania w Niemczech produktów spożywczych informacją o GMO. Biuletyn informacyjny*, Berlin 2013
- Muelen van der B. (red.), *Private Food Law*, Wageningen 2011
- Wrześniewska-Wal I., *Znakowanie żywności GMO*, „Przemysł Fermentacyjny i Owocowo-Warzywny” 2008, nr 9
- Wrześniewska-Wal I., *Żywność genetycznie zmodyfikowana. Aspekty prawne*, Warszawa 2008
- Zapała C., *Prawne aspekty obrotu żywnością genetycznie modyfikowaną w Unii Europejskiej i Polsce*, „Studenckie Zeszyty Naukowe” 2016, t. XIX, nr 30
- Żuchowska M., *Voluntary labeling system „GM-free” – opportunities and risks for the consumer*, (w:) R. Budzinowski, *Contemporary challenges of Agricultural Law: among Globalization, Regionalisation and Locality*, Poznań 2018

VOLUNTARY LABELING SYSTEM „GMO-FREE” – EXPERIENCE OF THE GERMAN SYSTEM IN THE CONTEXT OF THE DRAFT POLISH LAW

Summary

The article is an attempt to present the draft of the act on the labeling of products made without the use of genetically modified organisms designed by the Ministry of Agriculture and Rural Development and on the amendment of some other acts, based on the experience of the “Ohne Gentechnik” system in Germany. The article also presents issues directly related to the indicated issues, namely GM food issues and legal regulations regulating it.

The aim of the study is to analyze legal assumptions in the indicated scope, with particular emphasis on the German practice and to determine the significance, benefits and problems resulting from the introduction of such a system for consumers and entrepreneurs.

The study uses the method of content analysis and analysis of documents, which makes it possible to highlight the multi-aspect nature of the discussed issue and its significance. References were made to legal acts, periodicals and monographs. The information provided by the Ministry of Agriculture and Rural Development, German Association “Food without genetic engineering” (VLOG), organizations associating entrepreneurs, consumers, social organizations and data on the official websites of these organizations were used. The critical interpretation of texts, in particular legal ones, allowed to determine current trends. Methods of comparative law were also used in the field of methods, comparing two systems of marking: German and designed Polish, which helped to broaden the cognitive perspective and indicate the directions of legislative solutions.

KEYWORDS

marking, designation, genetically modified organisms, GMO-free

SŁOWA KLUCZOWE

znakowanie, oznaczenie, organizmy genetycznie modyfikowane, wolne od GMO